

ФІЛОСОФІЯ І МЕТОДОЛОГІЯ КУЛЬТУРИ

УДК 130.2 (045)

DOI: 10.26565/2306-6687-2019-59-01

МЕТОД СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КАУЗАЛЬНОСТІ В ПРОЦЕСАХ РОЗБУДОВИ КУЛЬТУРОЛОГІЇ ЯК НАУКИ

Кислюк К. В.

Харківська державна академія культури,
доктор культурології, канд. філософських наук,
професор кафедри культурології, k_k_v@ukr.net,
ORCID 0000-0001-9092-6808

У статті запропоновано метод соціокультурної каузальності, яким конкретизується культурологічний підхід (у гранично ємному розумінні вищевартості культури для будь-яких сфер життєдіяльності людини і суспільства) в культурології.

Обґрунтовано, що попри визнання академічного статусу і претензії на методологічну експансію, культурологія дотепер не завершила процес розробки власної методології і формалізацію культурологічного підходу для суміжних наукових дисциплін, що залишає щойно набуту «науковість» у відкритому для поновлення дискусій стані. Системне дослідження феномену культури дозволяє культурології сформулювати власний підхід до його вивчення, який може розглядатися як загальнонауковий. Визначено, що одним із «полюсів» культурологічного підходу є метод соціокультурної каузальності.

Метод соціокультурної каузальності — виявлення причинно-наслідкового зв'язку між досліджуваним об'єктом і тією культурною системою (ієрархією систем), в якій він перебуває. Установлено дві основні умови застосування нового методу. 1. Метод соціокультурної каузальності не передбачає визнання культурних наслідків певної події, явища, діяльності особистості їх вирішальною ознакою. Однак слід зважити на те, що значення подібних наслідків зростає з розвитком світової цивілізації. 2. Культурні наслідки досліджуваних подій, явищ і персоналій мають бути ранжовані в часово-просторовій перспективі різної довжини та тривалості. Відзначено, що в дослідженнях безпосередньо культури метод соціокультурною каузальності відкриває індуктивний шлях складання окремих феноменів у різних сферах у глобальні культурні тренди. Показано, що поширення методу соціокультурної каузальності сприяє закріпленню за культурологією особливого епістемологічного статусу — інтегральної науки про культуру.

Ключові слова: культура, культурологія, методологія, наука, соціокультурна каузальність.

Kysliuk K. V., doctor of cultural studies, professor of cultural studies department, Kharkiv State Academy of Culture. SOCIO-CULTURAL CAUSALITY METHOD IN THE DEVELOPMENT OF THE CULTUROLOGY AS A SCIENCE

In the article has been proposed a method of socio-cultural causality, which has been specified a cultural acces (in the broadest sense of the priority of culture for all spheres of human life and society) in culturology. Despite the recognition of academic status and the claim to methodological expansion, the culturology has not yet completed the process of developing its own methodology, which leaves the newly acquired «scientific» in a state of openness for discussion. The systemic study of the phenomenon of culture allows the culturology to formulate its own acces to its study, which can be regarded as a universal scientific method. The method of socio-cultural causality has been marked as a part of the culturological acces.

The method of socio-cultural causality — the establishment of cause-effect relationship between the object under study and the cultural system (the hierarchy of systems) in which it is located. It has been defined two conditions of using of the new method. 1. It does not require recognition of the cultural consequences of the event, phenomenon, personal activity as a decisive feature. However, it should be borne in mind that the significance of such effects increases with the development of the human civilization. 2. Cultural effects of the studied events, phenomena and personalities should be ranked in time-space perspective of different lengths and lengths. It has been noted that socio-cultural causality method can give a scientific result in the study of culture itself. The method of socio-cultural causality opens the inductive way of compiling the consequences of individual phenomena in various spheres into global cultural trends. It has been shown that the expansion of the method of socio-cultural causality contributes to the consolidation of a special epistemological status in the culturology — an integral science of culture.

Key words: culture, culturology, methodology, science, socio-cultural causality.

Кислюк К. В. МЕТОД СОЦИОКУЛЬТУРНОЙ КАУЗАЛЬНОСТИ В ПРОЦЕССАХ РАЗВИТИЯ КУЛЬТУРОЛОГИИ КАК НАУКИ

В статье предложен метод социокультурной каузальности, которым конкретизируется культурологический подход (в предельно широком смысле высшей значимости культуры для любых сфер жизнедеятельности человека и общества) в культурологии. Метод социокультурной каузальности — установление причинно-следственной связи между исследуемым объектом и той культурной системой (иерархией систем), в котором он находится. Отмечено, что в исследовании непосредственно культуры метод социокультурной каузальности открывает индуктивный путь составления отдельных феноменов в различных сферах в глобальные культурные тренды. Показано, что распространение метода социокультурной каузальности способствует закреплению за культурологией особого эпистемологического статуса — интегральной науки о культуре.

Ключевые слова: культура, культурология, методология, наука, социокультурная каузальность.

Дотепер українська громадськість (і наукова, і навколонукова), сприймає методологічні проблеми в більшості галузей знань, особливо гуманітарних, як другорядні питання. Утім, в епоху своєрідної «методологічної конкуренції» початку ХХІ ст., яка змінила епоху «методологічного анархізму» (П. Фейєрабенд) кінця ХХ ст., оригінальність теоретико-методологічної основи стає запорукою успішності й ефективності наукового дослідження, суспільного зацікавлення його результатами, збільшення рівня державного та недержавного фінансування, зміцнення авторитету авторів. Навпаки, недостатня увага до методології, острах «методологічних крайнощів» часто знижують і наукові, і суспільно-політичні результати будь-якої наукової роботи.

Відтоді як культурологію введено як навчальну дисципліну до програм українських навчальних закладів (2003) і формалізовано як окрему галузь знань у Переліку наукових спеціальностей (2007), минуло більше десятиліття. Виокремимо деякі історіографічні закономірності становлення культурології в науковій літературі. Помітне переважання до початку 2010-х рр. інституціональних практик, вочевидь, спричинило і домінування скептичного підходу щодо культурології — розмови «про дифузність статусу культурології» в Україні [3, с. 29], або твердження російських учених: «культуролог — це той, хто щось пише про культуру... культурологія — не окрема наука зі своїм предметом, методом, метою, а просто сумарне позначення найрізноманітніших областей наукового знання про культуру» [7, с. 6].

Другий етап (2010-х рр.) відзначився виходом доволі претензійних науково-теоретичних праць, спершу російських [12–13], потім українських авторів, присвячених теоретико-методологічним проблемам сучасного культурологічного знання [8–9, 14]. Подібні напрацювання трапляються і в західній науковій літературі [16–17]. Вітчизняні дослідники, по-перше, заявили про суттєве розширення предметно-тематичного поля культурології (культурологія освіти, культурологія релігії, культурні студії візуальності, студії пам'яті, гендерні студії, культурологія міста); по-друге, зафіксували «обопільний рух від теорії до аудиторії та назад від аудиторії до дослідження» [8, с. 5], покликаний виправити первинну диспропорцію з упровадження культурології не як академічної, а суто навчальної дисципліни; по-третє, відзначили, що нині культурологія не лише здолала власну методологічну обмеженість, запозичуючи підходи і методи споріднених дисциплін [14, с. 59], але сама стає продуцентом загальнонаукової методології — культурологічного підходу [14, с. 107].

Спостерігаємо також відхід від простого протиставлення культурології Cultural Studies як прикладним і локальним дослідженням сучасних феноменів, практик і субкультур переважно в межах популярної та масової культури, тотальна множинність яких і складає власне культуру [11]. У сучасніших візіях вітчизняних науковців, у трикутнику Anthropology / Humanitaria / Cultural research-Cultural studies культурологія виявляється «абсолютно унікальним інтелектуальним продуктом, що з одного боку відповідає міжнародним науковим тенденціям, а з іншого — є втіленням російської (пострадянської, а також будь-якої національної з числа колишніх радянських республік) наукової традиції» [5, с. 22]. На наш погляд, ця точка зору узгоджується із розглядом української культури як «межової», зі все помітнішими пост- і домодерними нашаруваннями на дедалі вужчому модерному фундаменті. У рецепціях же західних фахівців останнього десятиліття, поряд із пересторогами щодо надмірної «універсальності» культурології, пострадянська інституціоналізація питома культурологічних студій почала розглядатися як свідчення їх міжнародних успіхів [1, с. 11].

Тренд до фундаменталізації української культурології є доволі об'єктивним явищем. Ідеться, передусім, про розширення сфери дозвілля та можливостей для духовного самовираження людей, яке спричинило бурхливе посилення інтересу до культури і «культурних досліджень», а також зростання популярності культуроорієнтованих парадигм в інших гуманітарних дисциплінах. Розвиток культурології також симулюється її спізнілою формалізацією, що дозволяє вийти за межі модерної сцієнтоцентричної науково-філософської парадигми, яка в класичному виді ще кілька десятиліть тому все ж таки добігла свого «кінця» [2, с. 8]. Нарешті, як кон'юнктурні стимули на національних теренах можна розглядати розрив комунікаційних зв'язків із російською гуманітаристикою, де інституціоналізація культурологічного знання в 1990–2000-і рр. відбувалася значно системніше.

На наш погляд, існує ще одна відповідь на питання «Як можлива українська культурологія як наука?». Вона можлива як неопатрімоналістський проект, маючи на увазі специфіку політичних режимів, що від 1990-х рр. запанували в деяких країнах Центрально-Східної Європи і колишніх республіках Радянського Союзу. Подібна інтерпретація, з одного боку, повинна застерегти від некритичного порівняння культурології з реінкарнованим ідеологічним монстром «марксизму-ленінізму», оскільки природа сучасного неопатрімоналізму є, так би мовити, значно м'якшою й децентралізованішою, ніж класичні тоталітарні/авторитарні режими. З іншого боку, вона пояснює особливості буття культурології по-українськи — у формі створених навколо університетських викладачів київського, львівського, харківського, одеського, донедавна, донецького осередків із доволі герметичним теоретико-методологічним умістом і дуже опосередкованими інструментами інтеркомунікації [9, с. 167–169]. Авжеж, у цьому разі маємо справу з типовою для неопатрімональних інституцій горизонтальною організацією з переважанням неофіційних зв'язків. Саме тому зростає цементуюча роль певного «символічного центру» (МОНУ), яка вможливує збирання ним постійної зовсім не символічної ренти (у механізмах ліцензування / акредитації / грифування / атестації). Навіть, концептуальна й організаційна відкритість культурології може розглядатися як заманливий бонус для розширення кола її потенційних платників.

Як би там не було, але добра замінірованість української культурології як суспільно-політичного проекту, задовільна скоординованість як гібридної теоретичної парадигми продовжують дисонувати у 2010-х рр. з незадовільною неквапливістю її методологічного поступу. Особливо помітною вона є при аналізі відповідної складової дисертаційних досліджень. У базах даних НБУ ім. В.І. Вернадського ми не знайшли жодної спеціально-методологічної дисертації культурологічного спрямування. У цих самих базах, але у статтях з наукової періодики, «культура» завжди постає об'єктом методологічних розвідок різноманітних гуманітарних дисциплін, лише в поодиноких випадках — суб'єктом методологічної активності. У підсумку можемо зафіксувати триваючий історіографічний парадокс, коли за обговоренням формального статусу культурології напівзабутими виявляються студії її теоретичного, особливо методологічного, змісту.

Вищенаведене зумовлює мету нашого дослідження — обґрунтування авторських пропозицій щодо вдосконалення культурологічної методології як однієї з характерних ознак наукової самотності культурології.

Наголосимо, культурологічну методологію неприйнятно тлумачити як питому розуміючу й інтерпретативну [6, с. 18], оскільки в такий спосіб фактично лише відтворюється давня

неокантіанська ідея про принципові відмінності між «науками про природу» та «науками про культуру». Застарілим є обстоюваний деякими російськими авторами від початку 2000-х рр. культурологічний підхід як опис, узагальнення й систематизація емпіричних досліджень різних періодів в історії тієї чи іншої культури [10, с. 65–66], що споріднює його з універсальнішою за сферою застосування феноменологічною роботою. Із українською версією культурології як неопатрімональної науки, радше, узгоджується її широке й інтегративне бачення, яке забезпечує знання про культуру загалом.

У своїх попередніх публікаціях («Культурологічний підхід: теорія і практика», 2010 р.) ми відзначили широке предметне поле і тривалу історію розбудови культурологічного підходу в гуманітаристиці. Його джерела ми виводили з історико-філософських аспектів творчості В. Віндельбандта і Б. Рассела. У сучасних вітчизняних розвідках з історії філософії він знайшов подальший розвиток серед представників київського наукового осередку (В. Горський, І. Бичко). І. Колесник адаптувала культурологічний підхід до практики досліджень з української історіографії. Він використовується в історичних дослідженнях (Л. Ястребицька), вважається дотичним до успіхів і класичного російського літературознавства та філософії (М. Бахтін, В. Біблер, В. Іванов, В. Топоров, Ю. Лотман), і сучасних постмодерністських студій власне культури (М. Ямпольський, О. Еткінд, М. Епштейн та ін.).

У 2010-х рр. намагалися поширити культурологічний підхід у педагогічній культурології як новітньому відгалуженні педагогіки. У Росії вона активно пропагується санкт-петербурзькою школою М. О. Аріарського, в Україні йдеться про «культурологічну парадигму освіти» І. А. Зязюна. Культурологічні теорії, знання, методи є найважливішими інструментами формування «людини культури» як стратегічної мети трансформації освіти ХХ ст. Одним із новітніх напрямів реплікації культурологічного підходу назвемо гуманітарну танатологію, яка вже остаточно відокремилася від танатології медико-біологічної [4]. Сучасна епоха «Прирученої Смерті» потребує не тільки медичних технологій довіліття і збереження фізичного тіла, але й дедалі розгалуженіших культурно-мистецьких практик граничної естетизації смерті. Предметом культурологічного аналізу постають у такому разі структури/коди/форми іморталізації.

Цариною зростаючого впливу культурологічної складової в західній інтелектуальній традиції є теорії неомодернізації (Р. Дарендорф та ін.). Якщо в класичних версіях ефективність модернізації виводилася майже виключно з економічного зростання, то нині визнається важлива роль цінностей, смислів і культурних кодів; акцентується на творчому використанні місцевих, навіть архаїзованих, традицій тощо [15, с. 182–183].

У процесі інституціоналізації культурології як самостійної галузі знань і навчально-наукової дисципліни подальша розбудова культурологічного підходу вже не обмежується філософією, історією чи будь-якою іншою гуманітарною наукою. Саме таке, універсалізоване, бачення культурологічного підходу — як розуміння вищевартості культури для будь-яких сфер життєдіяльності людини і суспільства, пропонується авторським колективом В.М. Шейка. Його основні принципи можна звести до трьох основних: а) використання для досягнення мети і завдань дослідження найточнішого визначення культури; б) розгляд процесів і явищ як феноменів культури; в) використання найсуттєвіших ознак культури [14, с. 107].

Насправді, перший принцип є значною мірою загальнометодологічним. Інша справа, що його значущість для розглядуваного підходу є дійсно найнагальнішою, адже, зважаючи на сотні визначень *поняття* культури, відповідний *термін* постійно вживається одночасно в декількох і загальнонаукових, і спеціальнонаукових, і повсякденно-розмовних значеннях. А обраний кут зору, навіть у рамках загального уявлення, безпосередньо впливатиме на спрямування наукового аналізу. Зокрема, як зазначають західні фахівці в контексті антропологічного розуміння культури, ідеальне визначення культури — як стану або процесу людського вдосконалення в системі універсальних цінностей — вимагатиме окреслення відповідних ціннісних конфігурацій; документальне визначення культури як системи духовних практик, в яких самовиражається людина, має бути спрямоване на відтворення механізмів такої репрезентації; соціальне визначення культури як унормованої людської поведінки потребує концептуалізації відповідних соціальних матриць та інституцій [17, р. 32].

Решта принципів потребують конкретизації. Зокрема, нами обґрунтовано метод соціокультурної детермінації. Як складова культурологічного підходу метод соціокультурної детермінації — це визначення культурних особливостей як провідних у поясненні будь-яких досліджуваних явищ.

Інше спрямування демонструє *метод соціокультурної каузальності, виявлення причинно-наслідкового зв'язку між досліджуваним об'єктом і тією культурною системою (ієрархією систем), в якому він перебуває*. Яскравим прикладом є Академія Платона, яка стала не тільки фактом творчої біографії великого філософа або новою організацією філософського товариства, але й новою формою трансляції знань у масштабах світової цивілізації.

Розглянемо основні умови застосування методу соціокультурної каузальності. Перше. На відміну від методу соціокультурної детермінації, метод соціокультурної каузальності не передбачає визнання культурних наслідків певної події, явища, діяльності особистості їх вирішальною ознакою. Однак слід зважити на те, що значення подібних наслідків зростає з розвитком світової цивілізації. У «післяпостмодерній» ситуації першої чверті ХХІ ст. воно стає дуже знаковим і для певних складників «постнедоморнізованих» культурних систем.

Якщо до прикладу розглянути результати нової хвилі (пост)модернізації, яка перебігає в країні після Революції Гідності, можна помітити такий парадокс. За останні роки природа політичного режиму України не змінилася докорінно, відбувся лише перехід від «жорсткого неопатріоналізму» В. Януковича до «м'якого неопатріоналізму» П. Порошенка. У виробничій сфері економіки взагалі спостерігалися демодернізаційні процеси випереджального заміщення модерних секторів (передусім, промисловості) не стільки інноваційними укладами (ІТ-індустрія, альтернативна енергетика), скільки доіндустріальними (сільське господарство). Натомість помітно постмодернізувалася соціокультурна сфера, підвищилися її мобільність (завдяки безвізу з ЄС і десятками нових країн світу) і відкритість (у формі вільного доступу до різноманітних баз даних і розвитку електронної торгівлі із зарубіжними онлайн-майданчиками); з'явилися впливові неолігархічні медійні агенти (передусім, блоги та сайти); здійснено небезуспішні спроби налагодження виробництва сучасних конкурентоспроможних культурних продуктів (фільми «Кіборги», «Сторожова застава»).

Умова друга. Культурні наслідки досліджуваних подій, явищ і персоналій мають бути ранжовані в часово-просторовій перспективі різної довжини та тривалості. У вищенаведеному випадку постреволюційної України 2014–2018 рр. співвідношення культурних «перемог» і політико-економічних «зрад» буде не на користь перших. Аналогічну ситуацію можна побачити і на прикладі І Української республіки (1917–1922). Але, попри свою політичну нетривалість, вона спромоглася зробити незворотні кроки на шляху інституціоналізації й масовізації до того «низької», народної культури, яка наступні 60 років залишалася стрижнем національної ідентичності і національного проекту. Щойно склалися сприятливі внутрішні та зовнішні умови, вони швидко відновилися.

Зауважимо, метод соціокультурної каузальності може дати науковий результат у дослідженні самої культури. Він відкриває індуктивний шлях складання наслідкових окремих феноменів у різних сферах у глобальні культурні тренди. Наприклад, доволі добре спеціалізовано досліджені явища «електронної демократії» та «електронного управління» засвідчують занепад традиційної від часів цивілізаційної революції IV–I тис. до н.е. вертикально організованої структури держави як такої; поширення «фрілансу» демонструє занепад класичних виробничих відносин; аналіз впливу медіа на соціальну сферу доводить їх інституціоналізацію як одного з 5–7 відомих в історії світової культури «ліфтів» соціальної мобільності; нарешті, чіткі прояви зміни віртуальної реальності на «реальну віртуальність» (М. Кастельс) у своїй сукупності означають системну трансформацію медіа в провідний фактор соціокультурної динаміки ХХІ ст.

Таким чином, доходимо до таких висновків. Попри визнання академічного статусу і претензії на методологічну експансію культурологія дотепер не завершила процесу розробки власної методології, що залишає щойно набуту «науковість» у відкритому для поновлення дискусій стані. Проте, системне дослідження феномену культури дозволяє культурології сформулювати власний підхід до його вивчення, який можна розглядати як загальнонауковий. Культурологічний підхід (у гранично широкому розумінні вищевартності культури для будь-яких сфер життєдіяльності людини і суспільства) може бути конкретизований у методі соціокультурної каузальності. Сутність методу — виявлення причинно-наслідкового зв'язку між досліджуваним об'єктом і тією культурною системою (ієрархією систем), в якому він перебуває. При цьому культурні наслідки досліджуваних подій, явищ і персоналій мають бути ранжовані в часово-просторовій перспективі різної довжини і тривалості. Метод не передбачає визнання культурних наслідків певної події, явища, діяльності особистості їх вирішальною ознакою. Однак значення

подібних наслідків зростає з розвитком світової цивілізації. У дослідженні безпосередньо культури метод соціокультурної каузальності відкриває індуктивний шлях складання наслідкових окремих феноменів у різних сферах у глобальні культурні тренди.

Звичайно, культурологічний підхід не можна обмежувати лише розглянутим методом. У дослідницькому арсеналі культуролога знаходиться чимало інших методологічних інструментів — від популярних за часів К. Леві-Строса крос-культурних студій до новітніх реконструкцій культурних полів. Проте, запропонований метод (поряд із методом соціокультурної детермінації) є «полюсним», здатним прикметніше виокремити первинність культури, ніж звичайне дослідження у «культурологічному контексті / аспекті» тощо. Його поширення сприяє закріпленню за культурологією (принаймні, у пострадянській версії) особливого епістемологічного статусу — інтегральної науки про культуру.

ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ

1. Бёрк П. Что такое культуральная история? / П. Берк ; пер. с англ. И. Полонской ; под науч. ред. А. Лазарева. — М. : Изд. дом Высшей школы экономики, 2015. — 240 с.
2. Герчанівська П. Е. Культура в парадигмах ХХ–ХХІ ст. : монографія / П. Е. Герчанівська. — К. : НАКККіМ, 2017. — 378 с.
3. Кирилова О. Українська культурологія у східно-західних контекстах / О. Кирилова // Критика. 2011.— (Рік XV). — Число 7–8 (165–166). — С.29-35.
4. Кирилова О. О. Декадентський кінематограф у вимірах культурології й філософської танатології / О.О. Кирилова. — К. : Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2017. — 280 с.
5. Кравченко О. В. Контраверсійність наукової репрезентації ідеї культурології / О. В. Кравченко // Вісник ХДАК. — 2010. — Вип. 30. — С.15–25.
6. Культурологія: навч. посіб. / М. М. Закович, І. А. Зязюн, О. Л. Шевнюк та ін. ; за ред. М. М. Заковича. — 4-те вид., випр. і допов. — К. : Знання, 2009. — 589 с.
7. Культурология как наука: за и против // Вопросы философии. — 2008. — №11. — С.3–32.
8. Культурологія: Могилянська школа : колективна монографія / під ред. М. О. Собуцького, Д. О. Короля, Ю. В. Джулая.— Київ : Видавець Олег Філюк, 2018. — 297 с.
9. Наука про культуру: культурологія, kulturoznawstwo, культуроведение, Cultural Studies, culturology : [кол. моногр.] / ред.-уклад. О. О. Кирилова. — К. : Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2015. — 338 с.
10. Оганов А. А. Теория культуры: учеб. пособие для вузов / А.А. Оганов, И.Г. Хангельдтева. — М. : ФАИР-ПРЕСС, 2001. — 384 с.
11. Русаков С. С. Британський та американський напрями Cultural Studies: компаративний аналіз / С. С. Русаков, Н. М. Ткачук // Гілея:науковий вісник : зб. наук. пр. — 2016. — Вип. 115. — С. 157–162.
12. Фундаментальные проблемы культурологии : в 4 т. / отв. ред. Д. Л. Спивак. — СПб. : Алетейя, 2008.
13. Чебанюк Т. А. Методы изучения культуры : учеб. пособие / Т. А. Чебанюк. — СПб. : Наука, 2010. — 350 с.
14. Шейко В. М. Наукова творчість у галузі культурології і мистецтвознавства : навч. посіб. / В. М. Шейко, Ю. П. Богуцький, Н. М. Кушнарченко. — Х. : ХДАК, 2016. — 330 с.
15. Штомпка П. Социология социальных изменений / П. Штомпка ; пер. с англ. под ред. В.А. Ядова. — М. : Аспект Пресс, 1996. — 416 с.
16. Concepts of Culture: Art, Politics, and Society / ed. By Adam Muller, University of Calgary Press, 2006, 330 p.
17. Cultural Theory and Popular Culture: A Reader / ed. By John Storey. Third edition. Pearson Prentice Hall, 2006, Vol.1, 659 p.

REFERENCES

1. Burk P. Chto takoye culturalnaya istoriya? [What is cultural history?] [In Russian] / Moscow, Izdatelskiy dom Vysshey shkoly ekonomiki, 2015. — 240 p.
2. Gerchanivska P.E. Kultura v paradygmakh XX-XXI st [Culture in paradigms of the XX-XXI cc] [In Ukrainian]/Kyiv, NAKKKiM, 2017. — 378 p.
3. Kirilova O. Ukrayinska kulturologiya u skhidno-zakhidnykh kontekstakh [Ukrainian Culturology in Eastern Western Contexts] [In Ukrainian] // Krytyka 2011, N 7–8 (165–166). — p.29-35.
4. Kirilova O. Dekadentskyi kinematogref u vymirakh kulturologiyi i filosofskoyi tanatologiyi [Decadent Cinema in Dimensions of Culturology and Philosophic Tanatology] [In Ukrainian] / Kyiv, Vydavnytstvo of the Dragomanov NPU, 2017. — 280 p.

5. Kravchenko O.V. Kontraversiynist naukovoï reprezentaciyi ideyi kulturologiyi [Contravercy of the Scientific representation of the Culturology Idea] [In Ukrainian] / Visnyk KhDAK— 2010. — Issue. 30. — p.15–25.
6. Rusakov S.S. Brytanskyi ta amerykanskyi napriamy Cultural Studies: kompratyvnyi analiz [British and American Variants of Cultural Studies: Comparative Ananalysis] [In Ukrainian] / Hyleya: Scientific Journal— 2016. — Issue. 115. — p. 157–162.
7. Fundamentalnyie problemy kulturologiyi [Fundamental Problems of Cuktural Studies] [In Russian] / Redactor D.L. Spivak. – St-Petersburg: Aletheia, 2008.
8. Chebaniuk T.A. Metody izucheniya kultury [Methods of the Culture Study] [In Russian]/ Chebaniuk T. A. – St-Petersburg: Nauka, 2010. – 350 p.
9. Sheyko V.M. Naukova tvorchist u galuzi kulturologiyi i mystectvoznavstva [Sientific Creativity in sphere of the Cultural and Art Studies] [In Ukrainian] /Sheyko V.M. – Kharkiv: KhDAK, 2016. – 330 p.
10. Shtompka P. Sociologiya socialnykh izmeneniy [Sociology of social Changes] / Shtompka P. – Moscow: Aspect Press, 1996. – 416 p.
11. Concepts of Culture: Art, Politics, and Society / ed. By Adam Muller, University of Calgary Press, 2006, 330 p.
12. Kirilova O. Cultural Theory and Popular Culture: A Reader / ed. By John Storey. Third edition. Pearson Prentice Hall, 2006, Vol.1, 659 p.